

INNOVATSION TA'LIM SHAROITIDA "HAYOT FAOLIYATI XAVFSIZLIGI"
FANINI O'QITISHNING MAZMUNI VA PRINSIPLARI

Maxmudov Sodir Yusufaliyevich

NNQI kafedrası o'qituvchisi pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD)

Farg'ona davlat texnika universiteti

Annotatsiya

Ushbu maqolada "Hayot faoliyati xavfsizligi" fanining o'qitish uslubi ta'lim texnologiyalar yordamida oq'itish, fanning mazmuni va tarkibiy tuzilishi doimiy bo'lmay, ijtimoiy va ilg'or pedagogik amaliyot ta'sirida o'zgaradi, rivojlanib borishini muommolarini hal qilishga qaratilgan.

Kalit so'zlar

Mehnatni muhofaza, jamoa shartnomasi, pedagog, insonparvarlik, dezinfeksiya

Mehnatni muhofaza qilish uchun budjetdan(respublika va mahalliy) alohida qayd bilan ajratiladigan mablag'lar, boshqaruv hamda nazorat idoralarini saqlash uchun foydalaniladi. Har bir korxonada mehnatni muhofaza qilish uchun zarur mablag'larni jamoa shartnomasida belgilangan miqdorda ajratadi. Korxonada xodimlari ana shu maqsadlar uchun qandaydir qo'shimcha xarajat qilmaydilar. Korxonalar o'zining xo'jalik, tijorat, tashqi iqtisodiy va boshqa faoliyatidan keladigan foyda (daromad), shuningdek boshqa manbalar hisobiga mehnatni muhofaza qilishning markazlashtirilgan jamg'armalarini tashkil etish huquqiga ega. Mehnatni muhofaza qilish jamg'armasiga qaratiladigan foydaga soliq solinmasligi qonunda belgilab qo'yilganligi uchun ham mehnatni muhofaza qilishga mo'ljallangan mablag'larni boshqa maqsadlarga ishlatib bo'lmaydi. Mehnat sharoiti. Mehnatni muhofaza qilish standartlari, qoida va meyoriy talablar asosida tartibga keltirilishi lozim. Shu maqsadda ma'muriyat zimmasiga mehnatning sog'lom hamda xavfsiz sharoitlarini ta'minlash va zararli omillari ustidan nazorat o'rnatilishini tashkil etish va nazoratning natijalari to'g'risida mehnat jamoalarini o'z vaqtida xabardor qilish vazifalari yuklanadi. Shuning bilan birgalikda, mehnat sharoiti sog'liq uchun zararli va o'ta noxush haroratli yoki ifloslanishlar bilan bog'liq bo'lsa, bajariladigan ishlarda mehnat qiluvchilarga maxsus kiyim, poyafzal va boshqa shaxsiy himoya vositalari, yuvish va dezinfeksiyalash vositalari hamda sut yoki qatiq unga tenglashadigan zarar o'rnini qoplaydigan boshqa oziq-ovqat mahsulotlarini ta'minlash chora-tadbirlari ishlab chiqiladi. Shu sababdan ham, mehnatning sog'lom va xavfsiz sharoitlarini ta'minlash yuzasidan ma'muriyat bilan xodimlarning o'zaro majburiyatlari jamoa shartnomasida ko'zda tutiladi.

Yuqorida keltirilgan sharoitlarga ega korxonada va tashkilotlarda faoliyat yurutuvchi ishchi-hodimlarning ish beruvchi bilan tuzgan shartnomalarida

majburiyatlariga alohida urg‘u berilsada, ishchining huquqlari keltirilgan bandlari haqida yetarlicha tushunchaga ega emas. Buning boisi shundaki, mutaxassislar tayyorlaydigan oliy ta‘lim muassasalarida “Hayot faoliyati xavfsizligi” fanini o‘qitish eski prinsiplarga asoslangan holda olib borilganligida ekanligini takidlash joiz.

Ta‘lim tarbiya jarayonini yanada takomillashtirishda ta‘lim mazmunini isloh qilish, uni jahon ta‘lim standartlariga muvofiqlashtirish katta ahamiyatga ega. Shu ma‘noda ta‘lim mazmunini va tarkibiy tuzilishini tanlash amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan murakkab masaladir. Bu yerda o‘quv jarayonining mohiyatidan kelib chiqib, ta‘lim jarayonidagi fanni o‘qitishda talabalar uchun umumiy bo‘lgan fanni metodologik asoslarini talabalarga singdirishda fanning tarkibiy tuzilishi muhimligini qayd qilib o‘tmoqchimiz. Shu bilan birga fan mazmuni fanning o‘ziga xos xususiyatini hisobga olgan holda talabalar ilmiy dunyoqarashlarini mukammal bo‘lishiga, dalillarni ilmiy tahlil qila olishiga, mustaqil tafakkur, fikrlash qobiliyatlarini tarbiyalashiga, ulardan amalda foydalanish malakalarini egallashga qaratilgan mantiqiy tarkibiy tuzilishni hosil qilishi kerak.

O‘zbekiston Respublikasining 2016 yil 22 sentabrdagi ““Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonuniga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish haqida”gi O‘RQ-410-sonli qonuning 17-moddasida “Mehnatni muhofaza qilish bo‘yicha mutaxassislarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish” keltirilgan. Bu esa “Hayot faoliyati xavfsizligi” fanini barcha ta‘lim muassasalarida, ayniqsa, texnik oliy ta‘lim muassasalarida o‘qitilishi muhimligini anglatadi. Va yana shuni alohida ta‘kidlaymizki oliy ta‘lim va profissonal ta‘lim muassasalarida mehnatni muhofaza qilish bo‘yicha mutaxassislar tayyorlash belgilangan tartiblarda yo‘lga qo‘yilgan.

Ma‘naviyati yuksak inson birovning haqiga; davlat, jamoat mulkiga xiyonat qilmaydi, sadoqatli bo‘ladi. Vatan, el-yurt, xalqi uchun jonini fido etishda o‘zini ayamaydi. Ma‘naviy barkamol, ma‘rifatli, yaxshi niyatli, tadbirkor, fozil inson eng oliy faoliyati mehnat, yaratuvchanlik, bunyodkorlik bilan mashg‘ul bo‘lishi uchun, uning ishlashi va sharoitini tubdan yaxshilash taraqqiyotimizning ob‘ektiv qonuniyati bo‘lib qolayotganligi quvonarli holdir. Kasbiga yuqori darajada mehrlil va ma‘naviyatli bo‘lish avvalo avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan hunarmandchilikni davom ettirgan shaxslarda yaxshi shakllanadi. Ish bilan bandlik O‘zbekistonda iqtisodiyotning nodavlat sektoriga to‘g‘ri kelishi ta‘kidlanib, hozirgi paytda ushbu sohada band bo‘lgan ishchi va xizmatchilarning ulushi qariyb 75% ni tashkil qiladi. Aholining soni 2014-2020 yillarda 6% oshgan bir paytda, xususiy korxonalarda ishga joylashganlar soni 70%, hissadorlik jamiyatlarida 16%, qo‘shma korxonalarda 14% ko‘paydi. Ma‘lumotlar ham ko‘rsatib turibdiki, O‘zbekistonda bozor munosabatlarining shakllanishi jarayoni bevosita nodavlat sektorining o‘sishi bilan bogliqdir. Biroq, ta‘kidlash joizki, O‘zbekistonda kichik va o‘rta biznesning ulushi jahon mamlakatlariga nisbatan juda

kam. Masalan, Italiyada ish bilan band aholining taxminan 80%i ni, buyuk Britaniya va Yaponiyada 70%i dan ortiqrog'ini, Fransiya va Olmoniyada taxminan 66 % ni, AQSh da -55% ni kichik va o'rta biznes bilan mashg'ul odamlar tashkil qiladi. O'zbekistonda esa ushbu ko'rsatkich atiga 20 % ni tashkil qilishi hali bu borada bizda juda katta imkoniyatlar mavjudligidan dalolat beradi. Shuni e'tirof etish kerakki, hozirgi sharoitda O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni rivojlantirish uchun qonun yetarli darajada yaratildi. Bu borada 2000 yil 25 mayda qabul qilingan "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi qonun ayni muddao bo'ldi. Ularning rivojlanishiga to'sqinlik qiladigan omillar hamon mavjudligi esa juda achinarli holatlardan. Bunga kichik va o'rta biznes faoliyatiga davlatning aralashuvi, turli davlat idoralari tekshiruv funksiyasini mustahkam saqlab turishdan manfaatdorligi, bank va soliq sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning ayrim hollarda sust ketayotganligi kabilar sabab bo'lmoqda. Lekin mazkur qonunning amaliyotga joriy qilinishi juda ko'p to'siqlarning barham berishiga olib keladi. Ko'rinib turibdiki, O'zbekistonda xususiy tadbirkorlikka asoslangan kichik va o'rta biznesni rivojlantirish uchun ham katta imkoniyatlar mavjud. O'zbekistonning iqtisodiyoti kelajakda kichik va o'rta tadbirkorlikka tayanishi muqarrar. Ularning ulushi barcha sohalarda 50% dan kam bo'lmasligi kerak. Zero, ushbu soha bozor talablariga mos bo'lib tez o'zgarishlarga moslanuvchan bo'ladi. Bu esa bozor munosabatlari sharoitida iqtisodiyotni rivojlantirishning asosiy omillaridan biridir. Ushbu muammolarni hal etish uchun huquqiy manbalarni yaxshi yo'lga qo'yish lozim. Shundagina tadbirkorlikka keng imkoniyatlar ochiladi. Fan va texnika taraqqiyoti yutuqlaridan aholini ish bilan ko'proq ta'minlash, ular uchun qulay hamda havfsiz mehnat sharoitlarini yaratish, ish vaqtidan unumli foydalanish, og'ir jismoniy va malakasiz ishlarni qisqartirishda katta ahamiyat kasb etadi. Ta'limda o'quv dasturlari va darsliklarning mazmunini takomillashtirish, ayniqsa, uning yangi mazmundagi tarkibiy tuzilishini aniqlash, o'quv materiallarini har bir bo'lim va mavzularini maqsadga muvofiq joylashtirilganligini qayta qarab chiqish, ta'lim va tarbiya jarayonining asosiy omillaridir. O'quv materialining mantiqiy tarkibiy tuzilishi deyilganda, odatda, o'rganiladigan o'quv fanlaridagi tushuncha va fikr -mulohazalarni ichki aloqalari va ularning bir-biriga ta'siri, bir-birini taqozo qilishi tushuniladi. O'quv materialini ma'lum ko'rinishda shakllangan, o'zlashtirilishi kerak bo'lgan bilimlar majmuasidir. Umuman ta'lim jarayonida o'quv materialini markaziy o'rinni egallaydi. Shu ma'noda o'quv jarayonida o'quv materialining mantiqiy tuzilishi masalasi katta ahamiyatga ega. Demak, har bir fan uchun fanning tarkibiy tuzilishi (strukturasi) muhim hisoblanadi. Ko'p hollarda struktura tushunchasi butunning tarkibiy bo'laklarini orttirish yoki kamaytirish deb, yoki qismlarini qay tartibda joylashtirish, bir butunga birlashtirish yoki aksincha parchalash, ba'zan butunga biror element qo'shish yoki butundan ajratib olish bilan sistema mohiyatiga ta'sir ko'rsatish ma'nosida izohlanadi. Hayot faoliyati xavfsizligi

fanini o'qitish texnologiyalari ham yuqoridagi fikrlarga asoslanadi. Ya'ni, inson ehtiyojlari turli xizmat va maxsulotlarni doimiy yangilanishini bu esa mehnat faoliyati turlicha va yangicha bo'lishini taqazo qiladi, mehnat turlarining yangilanishi bu faoliyat davomida ro'y berishi mumkin bo'lgan xavflarni shakllarini ham o'zgartiradi. Demak hayot faoliyati xavfsizligi fanining dasturini ham doimiy yangilab borish va joiz bo'lganda qo'shimchalarni kiritib borishni taqazo qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risida Qonuni. 2020 yil 23 sentabr. O'RQ-637-son
2. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularni mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3151-son qarori. 2017 yil 27 iyun.
3. Abdullaeva B.S. Fanlararo aloqadorlikning metodologik-didaktik asoslari (Ijtimoiy-gumanitar yo'nalishlardagi akademik litseylarda matematika o'qitish misolida): Ped. fan. dokt. diss. avt. –T., 2006, - 49 b. 49. Rahnomoyevich, D. M., & Yusufalievich, M. S. (2021). Life Safety As A Secure Way Of Interaction With The Environment. *The American Journal of Applied sciences*, 3(04), 208-213.
4. Yusufalievich, M. S., & Maripjon o'g'li, X. O. (2022). Natural Emergency Situations and Protection of the Population from their Effects. *Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science*, 3(5), 379-383.
5. Махмудов, С. Ю. (2017). Проблемы преподавания безопасности жизнедеятельности в вузах. *Достижения науки и образования*, (2 (15)), 48-50.
6. Makhmudov S.Yu. pedagogical bases of teaching "Safety of life activities" in the conditions of innovative education Science and innovation international scientific journal volume 3 issue 3 28.03.2024 scientists.uz 253-258 b
7. Makhmudov S.Yu. Necessity of teaching the science of "Safety of life activities" in the conditions of innovative education. Science and innovation international scientific journal volume 2 issue 4 30.04.2023 scientists.uz 662-665 b
8. Makhmudov .S.Yu. The relevance of teaching the subject "Safety of life activity" in the conditions of innovative education. Science and innovation international scientific journal volume 2 issue 4 30.04.2023 scientists.uz 666-670 b
9. Maxmudov.S.Yu. Innovatsion ta'lim sharoitida "Hayot faoliyati xavfsizligi" fanini o'qitishning mazmuni va prinsiplari. Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti Ilmiy axborotlari ilmiy-nazariy jurnal ISSN 2181-9580, 2023y, 5-son. 459-463 b. (13.00.02;)

10. Maxmudov.S.Yu. Innovatsion ta'lim sharoitida "Hayot faoliyati xavfsizligi" faniga oid didakdik vositalarini qo'lash tamoyili. Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti Ilmiy axborotlari ilmiy-nazariy jurnal ISSN 2181-9580, 2023y, 7-son. 241-248 b. (13.00.02;)

11. Maxmudov.S.Yu. Innovatsion ta'lim sharoitida "Hayot faoliyati xavfsizligi" fanini hamkorlikda o'qitish texnologiyalari orqali takomillashtirish. Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti Ilmiy axborotlari ilmiy-nazariy jurnal ISSN 2181-9580, 2023y, 8-son. 277-284 b. (13.00.02;)

12. Makhmudov.S.Yu.,// Pedagogical bases of teaching "safety of life activities".Icarhse international conference on advance research in humanities, sciences and education Germany conference <https://confrencea.org> may 10 2023 438-443 b

13. Makhmudov.S.Yu.,// Teaching the subject "safety of life activities" on the basis of pedagogical technologies. Icarhse international conference on advance research in humanities, sciences and education Germany conference <https://confrencea.org> may 10th 2023 443-448 b

14. Makhmudov.S.Yu.,// Pedagogical bases of teaching "safety of life activities" in the conditions of innovative education. Innovative developments and research in education: a collection scientific works of the international scientific online conference (23rd july, 2023) – canada, ottawa : "cess", 2023. part 19–139 p 16-23 b.

15. Makhmudov.S.Yu, Pedagogical bases of teaching "safety of life activities".Pedagogy: a collection scientific works of the International scientific online conference (21st June, 2023) –INDIA, New Delhi : "CESS", 2023. Part 10 – 108p.103-110 b

16.